

tria includit servitium in ratione sui objecti; & propter hoc per se inest ei, & à serviendo nominatur: aliis autem virtutibus accidit, & non pertinet ad proprias rationes ipsarum.

Ad tertium dicendum, quod secundum quod actus aliarum virtutum in gloriam Dei fiunt, sic materialiter assumuntur à latría, ut dictum est.

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod virtutes theologice dicuntur proprie illæ quæ habent Deum pro objecto, & fine: unde nulla virtus theologica habet actum circa rem creatam proprie loquendo: charitas enim nihil in homine diligit nisi Deum. Objectum autem circa quod agit latría est id quod reddit Deo in recognitionem servitutis, quem non est Deus: unde non est virtus theologica, sed ad cardinales reducitur.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus dicitur coli fide, spe, & charitate, non quasi cultus eliciatur his virtutibus, sed quia dictæ virtutes ordinant ad cultum, vel etiam quia actus dictarum virtutum materialiter (2) cedunt in cultum modo prædicto.

Ad secundum dicendum, quod cum dicitur, colo, vel adoro Deum; quamvis actus videatur transire in Deum sicut in objectum, transit tamen in rem aliam sicut in objectum, & in Deum sicut in finem: quia colere Deum est aliquid exhibere Deo in protestationem servitutis.

Ad tertium dicendum, quod superfluum, & diminutum, inter quæ mediatur virtus moralis, non attenditur secundum quantitatem absolutam, sed in comparatione ad rationem rectam, ut scilicet fiat aliquid, secundum quod debet quantum ad omnes circumstantias. Unde contingit quod quantum ad aliquam circumstantiam virtus aliqua ponit in maximo, sicut magnanimitas, quæ est circa maximos honores, & magnificentia, quæ est circa maximos sumptus. Unde, & in latría superfluum est non quod Deus colatur nimis; sed quantum ad has circumstantias, exhibere cultum latría cui non debet cultus exhiberi, & sic est idolatria; vel quando non debet, & sic est superstitio, quæ est religio supra modum observata.

SOLUTIO IV.

Ad quartam quæstionem dicendum, quod secundum Philosophum (V. Ethic. cap. v.) iustitia secundum quod est specialis virtus, consistit in bonis quibus homines sibi invicem communicant in vita ista, sicut sunt pecunia, honores, & huiusmodi, secundum quod unus alteri huiusmodi communicare potest; in quibus iudex secundum legem æqualitatem constituit, ut unusquisque habeat quod sibi debetur, non plus, nec minus: & in hac æqualitate consistit iustitia: unde iustitia sic accepta, ut ipse dicit, non est nisi in illis qui nati sunt regulari eadem lege, & sub eodem Principe esse, & æqualiter principari. Unde secundum ipsum talis iustitia non est domini ad servum, nec patris ad filium: quia servus, & filius res eorum sunt: unde non est ad eos iustitia, sicut nec ad seipsum; tamen est ibi

(2) Al. concedunt. (3) Vulgata omnem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat; sed solum dicitur scabellum sanctum, ut discernatur corpus à Deitate, quamvis una persona utrumque sit: & in Glossa morali, humanitatem, quatenus unita est Divinitati, esse adorandam latría, sed secundum se hyperdulia.

quidam modus iustitiæ, secundum quod dominus reddit servo quod sibi debetur, vel è converso; quod appellatur iustum dominatum; & hoc modo se habet ad iustitiam latría, quia consistit in hoc quod reddit Deo quod sibi debetur: unde reducitur ad iustitiam non quasi species ad genus, sed sicut virtus annexa ad principalem, quæ participat modum principalis.

Et per hoc patet responsio ad duo prima, quæ secundum istam viam procedunt.

Ad tertium autem dicendum, quod prædictus modus iustitiæ, qui est filii ad patrem, & hominis ad Deum, non requirit æqualitatem ut exhibeatur secundum dignitatem ejus cui exhibetur, sed secundum possibilitatem reddentis: unde dicit Philosophus in VIII. Ethic. (cap. ult.) quod non in omnibus reddendum est quod est secundum dignitatem, quemadmodum in his qui ad deos, & parentes honoribus: nullus enim secundum dignitatem alteri retribuit. Secundum potentiam autem famulans iustus esse videtur.

ARTICULUS II.

Utrum humanitati Christi exhibenda sit latría.

III. P. quæst. xxv. art. 2.

1. AD secundum sic proceditur. Videtur quod humanitati Christi non sit latría exhibenda. Dicitur enim in Glossa (a) super illud Psalm. xcviij. Adorate scabellum pedum ejus: Caro Christi non est adoranda illa adoratione latría, quæ soli Deo debetur.

2. Præterea. Ea quæ ad naturam pertinent in Christo distincta sunt. Sed reverentia non solum debetur personæ, sed naturæ. Cum igitur natura humana sit alia à divina, alia sibi debetur reverentia: ergo non debetur sibi latría, quæ tantum Deo debetur.

3. Præterea. Sicut dictum est, latría exhibetur Deo, in quantum est ipse Dominus per creationem. Sed creare non convenit humanitati Christi. Ergo non est ei exhibenda latría.

Sed contra. Sicut anima rationalis, & caro unus est homo; ita Deus, & homo unus est Christus (in Symb. Athanasii.) Sed eadem reverentia exhibetur animæ hominis, & carni ejus. Ergo eadem reverentia exhibenda est Filio Dei, & humanitati assumptæ; & sic adoranda est latría.

Præterea. Hoc idem patet per auctoritates, & exempla in littera posita.

QUÆSTIUNCULA II.

1. Uterius. Videtur quod nec imaginibus Christi sit exhibendus cultus latría. Exod. xx. 4. Non facies tibi sculptile, neque (3) ullam similitudinem. Ergo multo minus licet adorare imaginem Christi.

2. Præterea. De nullo alio irridetur in Scripturis idolatræ, nisi quia opera manuum suarum adoraverunt, quibus ipsi facientes meliores erant. Sed similiter imagines quas Ecclesia adorat, sunt opera ma-

manuum hominum. Ergo videtur in similem derisionem incidere.

3. Præterea. In cultu divino non sunt exhibenda nisi ea quæ per legem Dei determinantur. Sed non invenitur in sacris Scripturis institutum de imaginum adoratione. Ergo videtur nimis præsumptuosum fuisse imaginum adorationem inducere.

Sed contra. Imago, in quantum huiusmodi, ducit in imaginatum. Sed imaginatum harum imaginum quas adoramus, est Christus, qui est adorandus adoratione latría. Ergo & imago ejus.

Præterea. Basilius dicit (a) (in serm. contra Sabelianos, & Arium) quod honor imaginis ad prototypum refertur, id est ad principalem figuram, scilicet ad imaginatum. Ergo idem honor utrique exhibendus est; & sic idem quod prius.

QUÆSTIUNCULA III.

1. Uterius. Videtur quod beatæ Virgini sit latría exhibenda. Quia Damascenus dicit, quod honor matris refertur ad filium. Si ergo filius latría est adorandus, similiter & mater.

2. Præterea. De ipsa cantatur: (b) Secumque faciet matrem participem Patris imperii: & ab omnibus dicitur Domina mundi, & Regina Angelorum. Sed Deo exhibetur latría, in quantum est Dominus, & Rex. Ergo & Virgini matri oportet latriam exhiberi.

3. Præterea. Augustinus (c) in Lib. unico de assumptione beatæ Mariæ, probat quod corpus Virginitatis non est incineratum: quia est ejusdem naturæ cum corpore filii, quod ex suo sumptum est. Ergo si corpus filii est adorandum adoratione latría, videtur quod similiter mater.

Sed contra. Beata Virgo est pura creatura. Sed latría soli Creatori debetur. Ergo ei non debetur latría.

Præterea. Ipsa adorat Deum latría. Sed non est ejusdem latriam exhibere, & recipere; sicut nec creaturæ, & create. Ergo latría non est exhibenda beatæ Virgini.

QUÆSTIUNCULA IV.

1. Uterius. Videtur quod non sit exhibenda cruce. Sicut enim secundum humanitatem passus est in cruce, ita secundum Divinitatem cælum est sedes ejus. Sed cælum propter hoc non est adorandum latría. Ergo multo minus crux, cum latría debeatur Christo ratione Divinitatis, non ratione humanitatis.

2. Præterea. Res inanimata indignior est homine. Sed honor latría non est exhibendus ab homine nisi ei qui est supra hominem. Ergo crux non debet latría adorari.

3. Præterea. Majorem affinitatem habet ad Christum beata Virgo quam crux ejus. Sed virgo non adoratur latría. Ergo multo minus crux.

Sed contra. Reliquiæ aliorum sanctorum honorantur eodem honore quo ipsi sancti. Sed crux est de reliquiis Christi. Ergo est adoranda latría, sicut Christus.

Præterea. Crux est imago Christi crucifixi. Sed imago crucifixi Christi est adoranda latría. Ergo & crux.

In III. Sent. Tom. III.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Lib. de Spiritu Sancto cap. xviii. ex quo in VII. Synodo act. iv. refertur, (b) Ubi canitur modo, vel cantatum sit olim, non occurrit. Dominam vero mundi, vel etiam Reginam Angelorum sanctam Virginem appellari frequens est. (c) Vel sub ejus nomine verus Auctor inter ejus opera Tom. IX.

QUÆSTIUNCULA V.

1. Uterius. Quæritur, utrum viris sanctis sit exhibendus honor latría: & videtur quod sic. Quia latría exhibetur Deo ratione Divinitatis. Sed sancti participatione dicuntur dii. Ergo eis debet latría exhiberi.

2. Præterea. Imago impressa divinitus est nobilior quam quæ facta est humanitus. Sed imagines Dei quas homo fecit, adorantur latría. Ergo multo fortius viri sancti, in quibus Deus suam imaginem impressit, & reformavit.

3. Præterea. Abraham, ut legitur Gen. xviii. tres viros, qui Angeli erant, ut dicit Augustinus (Lib. XVI. de Civit. Dei cap. xix.) adoravit adoratione latría. Ergo videtur quod & aliis sanctis latría exhiberi possit.

Sed contra est quod legitur Act. xiv. de Paulo & Barnaba, qui prohibuerunt illos qui eis sacrificare volebant: & in Esther xiii. legitur de Mardocheo quod noluit adorare Aman, ne honorem Dei videretur transferre ad homines.

QUÆSTIUNCULA VI.

1. Uterius. Videtur quod sine peccato alicui creaturæ possit latría exhiberi. Legitur enim Apoc. ult. quod Joannes voluit Angelum adorare, & prohibitus est ab eo. Non autem prohibuisset, si eum dulia adorare voluisset, quia hæc Angelis sanctis debetur. Ergo volebat eum adorare latría; & ita hoc potest fieri sine peccato, ut videtur.

2. Præterea. Opus secundum intentionem judicatur. Sed aliquis adorans Angelum, qui in forma Christi apparet, habet intentionem bonam, credens ipsum esse Christum. Ergo adorando non peccat.

3. Præterea. Aliquis adorat hostiam non consecratam adoratione latría, credens ipsam esse consecratam, & non peccat; quia ignorantia facti excusat eum; sed tamen idolatria est, quia Decretalis (extra de celebratione Missarum cap. de homine) dicit, quod sacerdos qui non consecrat, & fingit se consecrare, facit populum idolatrare. Ergo videtur quod homo possit creaturæ latriam exhibere sine peccato.

Sed contra. Si aliquis hoc quod debet temporali domino in recognitionem domini, alteri exhiberet, reus esset infidelitatis apud ipsum. Ergo multo amplius peccat, si cultum Deo debitum creaturæ impendat.

QUÆSTIUNCULA VII.

1. Uterius. Videtur quod si creaturæ exhibeatur, univoce dicatur cum ea quæ exhibetur Deo. Materia enim non diversificat speciem. Sed cultus exhibitus Deo, & creaturæ non differt, ut videtur, nisi materialiter. Ergo non differt secundum speciem, & ita dicitur univoce.

2. Præterea. Beatitudo univoce dicitur, quamvis à quibusdam quærat ubi est, scilicet in Deo, à quibusdam ubi non est, scilicet in divitiis. Igitur similiter latría dicitur univoce, sive exhibeatur cui est exhibenda, sive cui non est exhibenda.

O 2

Præ-

3. Præterea. Omnis cultus Deo debitus est latria. Sed idolatriâ est cultus Deo debitus, idolo exhibitus. Ergo est latria; & sic idem quod prius.

Sed contra. Idem univoce sumptum non potest esse virtus, & vitium. Sed latria quæ Deo exhibetur, est virtus; quæ autem creaturæ, est vitium. Ergo non dicitur univoce.

Præterea. Deus non univoce dicitur de Deo vero, & idolo. Sed uterque movetur ex dignitate eius cui latriam exhibet. Ergo videtur quod nec latria univoce dicatur.

SOLUTION I.

Respondeo dicendum ad primam quæstionem, quod duplex est modus quo aliquid honoratur: aliquid enim honoratur ratione sui, & ratione alterius. Secundum Philosophum enim in I. Ethic. (cap. xviii.) laus, & honor in hoc differunt, quod laus debetur alicui propter bonitatem quam habet ex ordine ad alterum, ut quando facit actum congruentem fini, honor autem debetur alicui propter bonitatem quam habet secundum se. Unde secundum ipsum, laus debetur homini propter actus virtutum, qui ordinantur ad felicitatem; honor autem debetur Deo, & divinis: unde sicut laus non debetur nisi actui, vel agenti, qui est dominus actus, quasi per electionem agens; ita etiam nec honor; quamvis etiam honor non ita debeat actui sicut laus, sed magis agenti. Ergo ratione sui honoratur illud cuius est per electionem agere; sed ratione alterius honoratur quod de ratione honorati est: unde parti hominis secundum se consideratæ non debetur honor nisi ratione alterius. Id autem cuius est agere, persona est, vel suppositum, quia actus sunt individuum. Unde quantum ad primum modum honoris non debetur humanitati Christi honor separatim à persona divina; sed in ipsa, & cum ipsa adoratur, sicut manus cum homine: & ideo secundum hoc debetur sibi honor latriæ. Quantum autem ad secundum modum honoris, qui partibus, & etiam rebus inanimatis exhibetur, debetur sibi per se reverentia, & honor: & ideo non debetur sibi latria, sed dulia excellens propter singularem modum dignitatis quem habet ex unione ad Verbum. Patet ergo quod honor quo honoratur aliquid ratione sui, ad humanitatem Christi non pertinet ut per se consideratam; sed solum ut honoratur uno honore cum supposito in quo est; & sic debetur ei latria: sed honor qui debetur ei ratione alterius, pertinet ad eam etiam in se consideratam; & sic debetur ei dulia. Et quia secundum primum modum magis proprie dicitur aliquid honorari quam secundum secundum modum; ideo magis proprie dicitur, quod humanitas Christi adoratur latria quam dulia: & hoc secundum secundam opinionem; sed secundum primam opinionem magis proprie diceretur, quod sit adoranda dulia: quia prima opinio ponit humanitati aliud suppositum agens præter suppositum æternum, cui debetur latria.

Ad primum ergo dicendum, quod humanitas potest considerari dupliciter. Vel prout intelligitur non conjuncta Verbo; & sic non debetur sibi latria: sed

(1) Nicolai. Unde multi veteres historici, ut Theodorus Lector Lib. I. Collectaneorum num. 1. Tom. VII. Bibliothecæ Patrum, & Metaphrastes in vita S. Lucae, ac alii deinceps narrant, & expresse Commentarius Damasceni dicit, &c. In notis vero. Non sicut prius, Damascenus, qui tantum Abagari meminit Lib. IV. de Fide orth. cap. xvii. ac ut ex historia quadam refert, & apud Eusebium Lib. I. cap. xiiii. vel ultim.

hæc consideratio est in intellectu tantum. Vel prout intelligitur unita Verbo; & sic potest honorari honore uno cum Verbo, & sic debetur ei latria; vel alio, & sic debetur ei dulia: & sic loquitur prædicta Glossa.

Ad secundum dicendum, quod honor non debetur alicui ratione sui, nisi personæ: unde ratio procedit ex falsis.

Ad tertium dicendum, quod quamvis creare non sit humanitatis Christi, est tamen personæ Verbi, cum qua simul adoratur.

SOLUTION II.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod imago potest dupliciter considerari: vel secundum quod est res quædam, & sic nullus honor ei debetur (sicut nec alii lapidi, vel ligno;) vel secundum quod est imago. Et quia idem motus est in imaginem, in quantum est imago, & in imaginatum; ideo unus honor debetur imagini, & ei cuius est imago; & ideo cum Christus adoretur latria, similiter & eius imago.

Ad primum ergo dicendum, quod ante incarnationem Christi, cum Deus incorporeus esset, non poterat ei imago poni, sicut dicitur Isai. xl. & ideo prohibitum est in veteri lege ne imagines fierent ad adorandum; & præcipue quia prout erant ad idolatriam ex hoc quod totus mundus idolatriæ insistebat. Sed postquam Deus factus est homo, potest habere imaginem, cum habeat ratione humanitatis assumptæ, quæ simul cum eo adoratur, figuram corporalem: & ideo permissum est in nova lege imagines fieri.

Ad secundum dicendum, quod idolatriæ credebant in ipsis imaginibus aliquod numen esse, quod ex syllabarum ipsis imaginibus acquireretur, sub quibus fiebant imagines (sicut Hermes dixit) quod datum hominibus erat facere deos, ut Augustinus narrat in Lib. (VIII. cap. xxiii.) de Civ. Dei. Unde deserviebant imaginibus non solum ut imaginibus, sed ut rebus; & præterea non solum ut imaginibus Dei, sed ut imaginibus creaturarum, solis, aut lunæ. Unde patet quod non est simile.

Ad tertium dicendum, quod Apostoli multa tradiderunt quæ scripta non sunt in Canone, inter quæ unum est de usu imaginum: (1) unde Damascenus dicit (de Fide orth. Lib. IV. cap. xvii.) quod Lucas depinxit imaginem Christi, & beatæ Virginis: & Christus suam imaginem Abagaro Regi direxit, ut dicitur in ecclesiastica historia (Lib. I. cap. xv.) Fuit autem triplex ratio institutionis imaginum in Ecclesia. Primo ad instructionem rudium, qui eis quasi quibusdam libris edocentur. Secundo ut incarnationis mysterium, & sanctorum exempla magis in memoria essent, dum quotidie oculis representantur. Tertio ad excitandum devotionis affectum, qui ex visis efficacius incitatur quam ex auditu.

SOLUTION III.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod cum beatæ Virgo sit per se quædam persona agens, ei debetur

tur honor per se: unde alia adoratione adoratur quam filius eius: unde non potest adorari latria, sed dulia. Quia tamen non solum honoratur ratione sui, sed etiam ratione filii, ut mater Dei, ideo in quantum pertinet ad Christum, honoratur hyperdulia.

Ad primum dicendum, quod honor matris refertur ad filium, non sicut ad subjectum, scilicet ut sit unus motus in matrem, & in filium, sicut est in imaginibus; sed refertur in filium sicut in finem, quia propter filium mater honoratur.

Ad secundum dicendum, quod Deus est Dominus, & Rex quasi Creator; sed Virgo non est Creatrix, sed quasi Creatoris mater: unde non oportet quod latria adoretur.

Ad tertium dicendum, quod incorruptio quæ opponitur incinerationi, debetur Christo etiam ratione carnis quam assumpsit de Virgine, non autem latria: & ideo non est similis ratio.

SOLUTION IV.

Ad quartam quæstionem dicendum, quod crux Christi, etiam ipsa in qua Christus pendit, potest dupliciter considerari: vel in quantum crucifixi imago; & sic adoratur eadem adoratione sicut crucifixus, scilicet latria: unde eam alloquimur sicut crucifixum, dicentes: (d) O crux ave spes unica: vel in quantum est res quædam; & sic cum non pertinet ad personam Verbi sicut pars eius, non potest eadem adoratione adorari cum Verbo; sed adoratur in quantum est res quædam Christi ratione ipsius, hyperdulia; sed aliæ cruces non adorantur nisi ut imago; & ideo adorantur tantum latria.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis cælum sit sedes Dei, non tamen unitum est Deo in persona, sicut caro Christi: unde cælum nec latria, nec hyperdulia honoratur, nec etiam dulia, cum non sit res viva; sed humanitas Christi vel latria, vel hyperdulia adoratur, & similiter ea quæ ad humanitatem Christi referuntur, ut crux, ut vestis, & huiusmodi.

Ad secundum dicendum, quod crux, in quantum est res quædam in se considerata, est indignior homine, nec ratione sui adoratur; sed ratione alterius qui in ea crucifixus est.

Ad tertium dicendum, quod si consideretur honor qui exhibetur cruci, in quantum est res quædam ratione Christi, non est tantus quantum ille qui exhibetur Virgini; sed cruci exhibetur quidam honor, in quantum est imago, qui non exhibetur matri.

SOLUTION V.

Ad quintam quæstionem dicendum, quod Deus est principium, & finis omnium: & in quantum est principium, adoramus eum latria; in quantum vero finis ultimus, fruimur eo. In redeundo autem ad ipsum juvamus per alias creaturas rationales, scilicet Angelos, & homines: & ideo quamvis solo Deo fruendum sit, tamen possumus frui homine in Deo, sicut dicit Apostolus (Rom. xv.) & Augustinus (de Doctrina christ. Lib. I. cap. xxxii. & xxxiii.) Sed in exeundo ab ipso sicut à principio creante, non juvamus per aliquam creaturam, quia immediate crea-

Ex EDIT. P. NICOL. (d) Ex perversto hymno qui incipit. *Vexilla Regis prodeunt*, & quem inter opera Venantii Fortunati recenset corpus Poetarum integriore metro quam nunc in Ecclesia recitatur. Est & in hymnis Ambrosii nomine prænotatis hymno XLVII. cum eadem corruptione metri quam præposterius usus introduxit.

vit nos: & ideo honor latriæ est sibi soli exhibendus, non alicui in ipso, quantumcumque sit in participatione suæ bonitatis, nisi honoretur uno honore cum eo, sicut caro Christi, & imagines.

Ad primum ergo dicendum, quod viri sancti per participationem illam non efficiuntur primum principium nostri esse: & ideo non debetur eis latria.

Ad secundum dicendum, quod homines sunt imagines Dei per participationem suæ bonitatis, facientem expressam similitudinem: & hoc dat rei bonitatem in se: & ideo ratione huius est res ipsa secundum se honoranda. Sed imagines pictæ non sunt imagines per similitudinem in natura, sed per institutionem ad significandum: unde & ex hoc non acquiritur eis nisi honor relatus ad alterum.

Ad tertium dicendum, quod Angeli illi non apparuerunt Abraham in propria natura, sed in quibusdam corporibus quasi imaginibus assumptis: unde in quantum erant imagines repræsentantes Trinitatem, poterant adorari latria; non autem in quantum repræsentabant Angelos ipsos.

SOLUTION VI.

Ad sextam quæstionem dicendum, quod cum creaturæ non sit exhibenda latria, si exhibetur ei, est exhiberi eam cui non est exhibenda; & hoc facit vitium contrarium latriæ, sicut superfluum medio: unde sine peccato fieri non potest.

Ad primum ergo dicendum, quod Joannes volebat adorare Angelum dulia, sed prohibitus fuit propter tria. Primo ad ostendendum dignitatem ipsius Joannis, qui multis Angelis dignior fuit; secundo ad evitandum speciem idolatriæ; tertio ad ostendendum exaltationem humanæ naturæ super Angelos in homine assumpto.

Ad secundum dicendum, quod qui adorat hostiam non consecratam, adorare eam oportet cum conditione, scilicet si est consecrata. Non tamen oportet quod hæc conditio semper sit actu explicita; sed sufficit quod habitu teneat illam: unde non peccat adorans eam, quia non adoratur puram creaturam, sed Christum secundum intentionem suam. Sacerdos autem, quantum in se est, facit populum idolatrare, quia offert ei puram creaturam ad adorandum.

Ad tertium dicendum, quod non potest diabolus in specie Christi apprensus sine peccato adorari, nisi sit conditio actu explicita: non enim sufficit solo habitu: quia ipsa novitas rei insolitæ, considerationem, & attentionem requirit, sicut dicitur de beata Virgine Luc. i. quod cogitabat qualis esset illa salutaris.

SOLUTION VII.

Ad septimam quæstionem dicendum, quod quantumcumque aliquid nomen imponitur alicui actui, vel accidenti, secundum quod determinatur ad aliquid unum, non potest dici de alio nisi improprie, vel metaphorice, sicut simitas imponitur curvitatibus nasi: unde non potest dici, quod crux sit simum, vel lignum quod est curvum, nisi metaphorice. Similiter cum latria sit nomen impositum servituti divinæ, non potest quantumcumque alia servituti alteri exhibe-

hibita dici latria, nisi improprie, vel metaphorice: unde latria non dicitur univoce de cultu Dei veri, & de idolatria.

Ad primum ergo dicendum, quod materia quæ includitur in ratione speciei, bene diversificat speciem, & impedit univocationem, sicut patet in exemplo posito de curvitate nasi: & ita est in proposito.

Ad secundum dicendum, quod hoc nomen *beatitudo* significat aliquid propter quod omnia alia sunt eligenda, & ipsum propter se tantum eligatur, omnis boni sufficientiam habens, sine hoc quod concernat aliquam materiam: & ideo semper remanet habitudo univoce dicta, quamvis in diversis rebus quærat. Sed non est sic in proposito: quia nomen latriæ materiam concernit.

Ad tertium dicendum, quod cum dicitur, quod idolatria sit cultus Deo debitus idolo exhibitus, hoc quod dicitur: Idolo exhibitus, diminuit de ratione præcedentis: unde non sequitur. Ergo est latria: sicut aratio dicitur scissio quæ debetur terræ; si quis autem vomere scindit aquam, illa scissio est terræ debita, non tamen dicitur aratio nisi æquivoce.

ARTICULUS III.

Utrum latria debeat Deo ratione potentiae, an sapientiae, an bonitatis.

1. Ad tertium sic proceditur. Videtur quod latria debeat Deo ratione potentiae. Servitus enim dominium respicit. Sed Deus dicitur Dominus propter potentiam coercendi subditam creaturam, ut dicit Boetius (de Trinit. cap. xi.) Cum igitur latria sit servitus, videtur quod debeat Deo ratione potentiae.

2. Item. Videtur quod ratione sapientiae. Debetur enim Deo latria in quantum est Deus. Sed Deus secundum Damascenum (de Fide Lib. III. cap. 111.) dicitur ex hoc quod omnia videt, quod ad sapientiam pertinet. Ergo videtur quod debeat ei latria ratione sapientiae.

3. Item. Videtur quod ratione bonitatis. Quia latriam ei exhibemus, in quantum ab ipso sumus. Sed quia bonus est, sumus, ut dicit Augustinus (Lib. I. de Doctrina christ. cap. xxxi.) Ergo latria debetur ei ratione bonitatis.

QUÆSTIUNCULA II.

1. Ulterius. Videtur quod alia latria debeat Patri, & alia Filio. Latriam enim dirigit fides. Sed fides alium articulum habet de Patre, & alium de Filio. Ergo alia latria est utrique exhibenda.

2. Præterea. Honor, ut dictum est, debetur personæ agentis. Sed Pater, & Filius sunt duæ personæ. Ergo duplex honor eis debetur.

3. Præterea. Humanitati Christi exhibetur unus honor qui & Verbo. Sed non potest hoc intelligi, ut videtur, ratione naturæ: quia naturæ distinctæ sunt. Ergo intelligitur ratione personæ. Sed alia est persona Patris, alia Filii. Ergo & alius honor debetur utrisque.

Sed contra. Remota distinctione personarum, adhuc debetur Deo latria. Ergo debetur ei ratione naturæ. Sed natura est una. Ergo latria est una.

QUÆSTIUNCULA III.

1. Ulterius. Videtur quod non debeat Deo exhiberi

(1) Nicolai addit scilicet.

ri latria secundum aliquos corporales ritus. Sicut enim dicit Apostolus ad Galat. iv. homines in veteri lege sub elementis hujus mundi servientes, erant quasi pueri sub pædagogo positi. Sed, sicut ipse dicit, veniente plenitudine temporis, jam non sumus sub pædagogo. Ergo non debemus Deo latriam exhibere secundum corporales ritus.

2. Præterea. Joan. iv. 24. dicitur: *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.* Ergo non oportet quod eum adoremus corporalibus actibus, vel genuflectendo, vel cantando.

3. Præterea. Deus ubique est. Ergo non magis debemus ad orientem adorare quam ad aliam partem.

Sed contra. Nos & spiritum, & corpus habemus à Deo. Sed secundum hoc quod ab eo sumus, eum adoramus. Ergo & spiritualiter, & corporaliter eum debemus adorare.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum ad primam quæstionem, quod latria profiteretur servitutum quam debemus Deo, quia facit nos: unde debetur sibi latria in quantum creator, secundum quod ipse est finis, & origo prima nostri esse: & hoc est quod dicit Glossa super illud Psalm. vii. *Domine Deus meus, in te speravi:* „(1) Deus per creationem, cui latria debetur.“ Et quia ipse creator est, in quantum bonus, sapiens, & potens, & secundum omnia hujusmodi; ideo ratione omnium debetur sibi latria, & non secundum unum horum tantum.

Unde patet responsio ad objecta.

SOLUTIO II.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod quia Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus creator; ideo debetur eis una latria; cum Deo debeat latria, in quantum creator.

Ad primum ergo dicendum, quod fides debetur Deo, in quantum est res cogitabilis: & quia quæcumque secundum rem distinguuntur, possunt seorsum cogitari, sed non convertitur; ideo tres personæ, quæ sunt tres res diversæ, diversos fidei articulos habent; sed omnes tres personæ sunt unus creator: unde & una latria eis debetur.

Ad secundum dicendum, quod natura divina est per se subsistens, etiam circumscriptis personis distinctis, quas fides supponit: unde agere competit ei, & circumscripta distinctione personarum, & per consequens latria.

Ad tertium dicendum, quod quamvis duæ naturæ sint distinctæ secundum se, tamen sunt unitæ in persona: & quia unus honor debetur divinæ naturæ, & personæ; ideo per consequens unus honor debetur divinæ naturæ, & humanæ, cui debetur unus honor qui & personæ divinæ.

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod in nobis est triplex bonum, scilicet spirituale, corporale, & extrinsecum: & quia hæc omnia in nobis à Deo sunt, ideo secundum omnia debemus Deo latriam exhibere: & secundum spiritum exhibemus ei debitam dilectionem; secundum corpus postrationes, & cantus; secundum exteriora autem, sacrificia, luminaria,

ria, & hujusmodi: quæ Deo non propter ejus indigentiam exhibemus, sed in recognitionem quod omnia ab ipso habemus; & sicut eum ex omnibus recognoscimus, ita etiam eum ex omnibus honoramus.

Ad primum ergo dicendum, quod corporalia erant in veteri lege pure corporalia, quia gratiam non continebant; erant tamen signa spiritualium: sed corporalia quæ nos Deo exhibemus, non sunt pure corporalia; sed sunt sacramenta continentia gratiam, & sacramentalia. Unde non est simile de nova, & veteri observantia.

Ad secundum dicendum, quod quamvis Deus sit spiritus, est tamen creator corporis: & ideo principaliter ei in spiritu servire debemus, secundario autem etiam in corpore: & ideo etiam vocaliter oramus, ut sibi non solum spiritus, sed etiam lingua carnis obsequatur, ut & nos ipsos, & alios ad laudem Dei excitemus.

Ad tertium dicendum, quod quamvis Deus ubique sit, tamen institutum est ab Ecclesia ut sacrificium Missæ ei offeratur versus orientem propter tria. Primo propter significationem: quia à Deo est nobis mentis illuminatio, sicut lumen corporale ab oriente. Secundo quia est nobilior pars orbis; & omne quod est nobilior apud nos, Deo debemus. Tertio propter opera quædam notabilia ipsius in oriente: quia ipse movet cælum, cujus motus ab oriente incipit; ipse etiam paradisum in oriente constituit; ipse etiam ab oriente ad judicium veniet, sicut ad orientem ascendit.

QUÆSTIO II.

Deinde quæritur de dulia: & circa hoc quærentur tria.

Primo. Quid sit.

Secundo. Utrum habeat diversas species.

Tertio. Cui debeat.

ARTICULUS I.

Utrum dulia, & dulia sint idem.

2. 2. quæst. ciii. art. 3.

1. Ad primum sic proceditur. Videtur quod dulia sit idem quod latria. Deo enim non debetur nisi unus honor. Sed debetur ei dulia, & latria, sicut dicit Glossa super illud Psalm. vii. *Domine Deus meus in te speravi.* „Domine omnium per potentiam, cui debetur dulia: Deus omnium per creationem, cui debetur latria.“ Ergo dulia, & latria sunt idem.

2. Præterea. Eadem virtus charitatis est qua diligitur Deus, & proximus. Sed latria honoratur Deus, dulia proximus. Ergo est eadem virtus.

3. Præterea. Differentia secundum materiam non diversificat speciem, ut dicitur X. Metaph. text. xxiv. Sed honor qui debetur Deo, & proximo, non differunt nisi secundum materiam. Ergo non sunt diversi in specie; & sic idem quod prius.

4. Præterea. Magis, & minus non diversificant speciem. Ergo quamvis sit Deus magis honorandus quam proximus, non propter hoc sunt diversæ species.

Sed contra. Sapientia, & scientia sunt diversa dona: quia unum est de æternis, alterum de temporalibus. Ergo simili ratione latria, & dulia sunt diversæ virtutes.

Præterea. Habitus distinguuntur per actus, & actus per objecta. Sed dulia, & latria habent diversa objecta. Ergo sunt diversæ virtutes.

SOLUTIO.

Respondeo dicendum, quod honor debetur alicui ratione excellentiæ quæ in ipso est. Non est autem unius rationis excellentia divina, & humana: & ideo non est honor unius rationis. Unde oportet quod latria, & dulia differant specie.

Ad primum ergo dicendum, quod dulia, quantum ad proprietatem vocabuli, dicit servitutem communiter, cuicumque debeat: & quia Deo debetur honor, vel servitus secundum modum perfectionis; ideo nomen duliæ commune contrahitur, & quodammodo appropriatur ad honorem creaturæ, quia non addit aliquam differentiam ad dignitatem pertinentem supra commune, sicut nomen proprium trahitur ad conversum accidentale; conversum autem essenziale proprio nomine dicitur diffinitio. Et quia in Deo est omnis ratio honoris qui invenitur in creatura, sed non convertitur; ideo latria debetur sibi secundum id quod est sibi proprium; dulia autem secundum id quod est commune sibi, & creaturæ per analogiam.

Ad secundum dicendum, quod objectum charitatis, cum sit virtus theologica, est bonitas divina, quæ eadem est, sive in se, sive in altero consideretur: & ideo dilectio Dei, & proximi ad unam virtutem pertinent. Sed honor exhibetur excellentiæ absolute, quæ non est unius rationis in Deo, & creaturis, sed variatur.

Ad tertium dicendum, quod hæc non est tantum materialis differentia, sed formalis: quia alia ratio reverentiæ, & honoris invenitur in Deo, & in homine: & ideo causatur diversitas secundum speciem.

Ad quartum dicendum, quod magis, & minus non causant diversitatem secundum speciem, sed aliquando consequuntur eam, quando scilicet magis, & minus causantur ex diversitate eorum quæ speciem diversificant.

ARTICULUS II.

Utrum dulia habeat diversas species.

2. 2. quæst. ciii. art. 4.

1. Ad secundum sic proceditur. Videtur quod dulia non habeat diversas species. Dulia enim dividitur contra latriam. Sed latria non dividitur per species. Ergo nec dulia.

2. Præterea. Dulia attendit bonitatem, vel excellentiam creatam. Sed hoc invenitur in omnibus communiter quibus debetur dulia. Ergo non habet diversas species.

3. Præterea. Sicut dulia respicit debitum honoris, ita obedientia debitum præcepti. Sed obedientia non differt specie secundum diversos quibus debetur. Ergo nec dulia.

4. Præterea. Cum dulia debeat diversis secundum infinitos gradus excellentiæ, si secundum diversos quibus debetur, species diversas haberet, essent infinitæ species duliæ. Sed hoc est impossibile. Ergo dulia non habet plures species.

Sed contra. Dulia debetur Deo, & creaturæ, ut ex dictis art. 1. patet. Sed non est eadem ratio honoris in utroque. Ergo est ibi diversa species duliæ.

Præ-